

Razvoj vještine pisanja kod djece od druge do šeste godine

Raspudić, Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:067377>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Maria Raspudić

RAZVOJ VJEŠTINE PISANJA KOD DJECE OD DRUGE DO ŠESTE GODINE

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Maria Raspudić

RAZVOJ VJEŠTINE PISANJA KOD DJECE OD DRUGE DO ŠESTE GODINE

Diplomski rad

MENTOR RADA: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, srpanj 2024.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. RANA PISMENOST	3
2.1 <i>Podjela rane pismenosti</i>	4
3. FAZE RAZVOJA VJEŠTINE PISANJA	8
3.1 <i>Prva faza: šaranje</i>	8
3.2 <i>Druga faza: linijsko/repetitivno crtanje</i>	9
3.3 <i>Treća faza: oblici slični slovima</i>	9
3.4 <i>Četvrta faza slova i početne veze između riječi i simbola</i>	11
3.5 <i>Peta faza: vlastiti pravopis</i>	11
3.6 <i>Šesta faza: standardni pravopis</i>	12
4. PISMENOST I ODGOJITELJ	14
4.1 <i>Poticanje početnog pisanja</i>	15
4.2 <i>Razvoj pismenosti i prostor u kojem djeca borave</i>	16
5. POTICANJE RAZVOJA ČITAČKIH VJEŠTINA	19
5.1 <i>Poticanje govora</i>	20
5.2 <i>Pitanja otvorenog tipa</i>	20
5.3 <i>Prepričavanje priča</i>	21
6. POTICANJE RAZVOJA PISAČKIH VJEŠTINA	22
6.1 <i>Poticanje razvoja vještine pisanja metodom plesa pisanja</i>	23
6.2 <i>Aktivnost plesa pisanja na papiru</i>	24
7. ISPITIVANJE DJEČJIH PREFERENCIJA U NAČINIMA POTICANJA PISANJA	25
7.1 <i>Metodologija istraživanja</i>	25
7.2 <i>Rezultati i rasprava</i>	26
8. ZAKLJUČAK	28

Sažetak

Ovaj diplomski rad teorijski obrađuje temu rane pismenosti, usredotočujući se na razvoj vještine pisanja, koja se razvija u šest faza od najranije dobi pa sve do predškolske dobi. Svaka je od faza razvoja pisanja predstavljena tekstom i fotografijama autentičnog dječjeg pisanja, a na kojima se najbolje može uočiti razlika u razvojnim fazama pisanja djece od druge do šeste godine života. Predstavljene su u radu i razne aktivnosti koje uvelike potiču razvoj početnog čitanja i pisanja - jezičnih vještina čiji je razvoj, međusobno usko povezan. U radu se ističe i velika važnost okružja u kojem dijete boravi, od kutića „Školice“ pa sve do komunikacije s roditeljima. Okružje treba biti djetetu poticajno za razvoj vještine pisanja, kao i za razvoj ostalih sastavnica rane pismenosti, treba u djetetu probuditi želju i interes za daljnjim napredovanjem u pisanju, čitanju i komunikaciji. Provedeno je i kratko etnografsko istraživanje kojemu je cilj bio doći do spoznaja o dječjim stavovima u vezi s pisanjem, odnosno o tome na koji način je djeci najzanimljivije učiti pisati slova. Htjelo se promatrati i utječe li na spomenute dječje stavove dob i spol djeteta. Ispitanici su bili djeca triju odgojno-obrazovnih skupina dječjeg vrtića u Zagrebu. Dobiveni rezultati istraživanja pokazuju kako spol ne čini razliku u dječjem odabiru metoda ovladavanja pisanjem, dok se s druge strane, dob pokazala čimbenikom razlike. Djeca u dobi od dvije godine odabiru onu metodu koja ih ponajprije vizualno, a zatim i taktilno privuče, dok djeca od četvrte do šeste godine izabiru ples pisanja kao omiljenu metodu.

Ključne riječi: rana pismenost, vještina pisanja, djeca rane i predškolske dobi, metoda plesa pisanja

Summary

This thesis theoretically deals with the topic of early literacy, focusing on the development of writing skills, which develops in six stages from the earliest age until preschool age. Each of the stages of writing development is represented by text and photos of authentic children's writing, where you can best see the difference in the developmental stages of children's writing from the second to the sixth year of life. The paper also presents various activities that greatly encourage the development of initial reading and writing - language skills whose development is closely related to each other. The paper also emphasizes the great importance of the environment in which the child lives, from the little "School" to communication with parents. The environment should be stimulating to the child for the development of writing skills, as well as for the development of other components of early literacy, it should awaken in the child the desire and interest for further progress in writing, reading and communication. A short ethnographic research was also conducted, the goal of which was to gain knowledge about children's attitudes regarding writing, that is, about the most interesting way for children to learn to write letters. We also wanted to consider whether the mentioned children's attitudes are influenced by the age and gender of the child. The respondents were children from three educational groups of a kindergarten in Zagreb. The obtained research results show that gender does not make a difference in children's choice of methods of mastering writing, while on the other hand, age proved to be a difference factor. Children at the age of two choose the method that attracts them first visually and then tactilely, while children from four to six years choose the dance of writing as their favorite method.

Key words: early literacy, writing skill, children of early and preschool age, writing dance method

1. UVOD

U ovom diplomskom radu promišlja se razvoj vještina početnog pisanja od najranije dobi pa sve do polaska u školu. Opisano je i nekoliko aktivnosti koje su se u radu s djecom pokazale kvalitetnim i zanimljivim poticajima za početno pisanje i čitanje – procese, koji su međusobno usko povezani. Naglasak je stavljen na okruženje u kojem dijete svakodnevno boravi, kako bi se ono moglo neprestano razvijati i širiti svoje već stečeno znanje. Velika važnost pridaje se kutiću početnog pisanja. U njemu je potrebno izmjenjivati materijale svaka dva tjedna te zajedno s djecom voditi brigu o pisaćim sredstvima, jesu li obične olovke zašiljene (da bi pisanje bilo čitko), jesu li pastele prepolovljene (kako bi ih dijete moglo pravilno držati). Dijete predškolske dobi koje uči prepoznavati slova potrebno je izlagati slovima hrvatske abecede u igri s vršnjacima, roditeljima i odgojiteljima. Uz razne ponuđene igre u vrtiću, moguće je napraviti još poticajnih situacija kao, na primjer, na krevete zalijepiti samo slova djetetova imena, bez fotografije i znakova, kako bi dijete svaki dan tražilo svoj krevet i tako učilo slova svoga imena.

Razvoj pisanja potiče se i čitanjem velikih slikovnica i štiva koja su primjerena za dječju dob, kao i jezičnim igrama. Kompetencija pismenosti u europskim dokumentima stoji kao prva u nizu kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Također, igru plesom pisanja djeca izuzetno vole zbog toga što nema mjesta pogreškama te niti jedan pokušaj nije pogrešan čak niti kada djeca iz ljutnje poderu papir, što stvara osjećaj zadovoljstva i samouvjerenosti. Ples pisanja jedna je od metoda početnog pisanja koja je namijenjena svoj djeci predškolske i rane školske dobi. Navedena metoda nastoji djecu naučiti pisati, počevši od svojih emocija i prirodnih pokreta u njihovom vlastitom ritmu. Metoda potiče djecu da osjete kakva su slova, da ih čuju i dožive prije nego što ga počnu pisati na papiru pomoću tempere ili drugih pisaćih sredstava.

Kompetencija pismenosti sposobnost je identificiranja, razumijevanja, izražavanja, stvaranja i tumačenja koncepata, činjenica i mišljenja u usmenom i pisanom obliku, korištenjem vizualnih, zvučno/audio i digitalnih materijala u različitim disciplinama i kontekstima. Također, podrazumijeva sposobnost komuniciranja i učinkovitog povezivanja s drugima, na primjeren i kreativan način (Europska komisija, 2019). Za njezino provođenje potrebna su jezična i druga znanja, vještine i stavovi. Jezična znanja uključuju poznavanje

čitanja i pisanja te dobro razumijevanje pisanih informacija. Jezične vještine uključuju sposobnost korištenja raznih vrsta izvora, prikupljanja i obrade informacija te izražavanja vlastitih usmenih i pisanih argumenata, dok stavovi uključuju svijest o utjecaju jezika i korištenje jezikom i govorom na pozitivan i društveno odgovoran način. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (MZOS, 2015) ističe da dijete ima stotine simboličkih jezika i načina izražavanja svojih misli te naglašava nekoliko strategija koje promiču razvoj pisanja. Od osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje, ističe se komunikacija na materinskome jeziku. U ranoj i predškolskoj dobi bilježenje može imati oblik grafičkih ili nekih drugih reprezentacija koje predstavljaju podlogu za razvoj rane pismenosti. Zbog toga se djecu potiče na razvoj svijesti o različitim mogućnostima bilježenja vlastitih ideja i njihovoj praktičnoj uporabi te razumijevanje važnosti i korisnosti pisanja.

2. RANA PISMENOST

Osnova za postizanje proširivanja već stečenog znanja te kasnijeg postizanja školskog uspjeha podrazumijeva ovladavanje vještinama čitanja i pisanja. Rana pismenost velikim udjelom određuje pred čitačko razdoblje kod djece kao glavni pretkazatelj vještine pisanja kroz djetetovo školovanje i profesionalni razvoj. Kuvač Kraljević (2015) uz pojam rane pismenosti usko povezuje pojam izranjajuće pismenosti.

Izranjajuća pismenost definira se kao postupni proces koji počinje već u prvoj godini djetetova života i predstavlja samoinicijativni interes za tekst, slikovnice i slova zbog česte izloženosti pisanom tekstu u djetetovu okružju, bez ikakvog poticaja okoline i odraslih koji imaju veliki utjecaj na život djeteta (roditelji, bake, djedovi, braća i sestre). U ovom razdoblju života, djeca se pretvaraju da čitaju jer još uvijek ne prepoznaju slova, slikovnicu drže nepravilno što im ne predstavlja problem tijekom čitanja (Kuvač Kraljević, 2015).

Ovisno o izloženosti pisanim materijalima, razlikuje se i dob pojavljivanja izranjajuće pismenosti, zbog čega je važno znati da nikada nije prerano izlagati djecu pisanom tekstu kao i samom čitanju. Proces pismenosti počinje vrlo rano. Djetetov prvi susret sa slikovnicom, kao i svaki sljedeći, označava susret s pisanom riječi. Osvrnemo li se oko sebe, pisane riječi su svuda oko nas. Uz slikovnice s kojima se dijete susreće u odgojno-obrazovnim ustanovama i kod kuće, prisutni su i natpisi iz novina/časopisa koje članovi obitelji čitaju, natpisi na odjeći i obući, udžbenici od braće i sestra, natpisi marki na digitalnim uređajima i još mnogi drugi. Čitajući slikovnice i časopise primjerene dječjoj dobi, kao na primjer „Smib“, „Radost“, „Modra lasta“ i „Prvi izbor“ djeca počinju shvaćati razliku između teksta i ilustracija, njihovu međusobnu povezanost da ono što je napisano na određenoj stranici, popratno je i nadopunjeno opisano ilustracijom. Na taj način djeca zapažaju pravila čitanja, koja im do sada nisu bila poznata, a to su čitanje s desne na lijevu stranu i odozgo prema dolje. U trenutku kada dijete sve gore navedeno uoči, tada u potpunosti shvaća da su riječi sastavljene od slova (Kuvač Kraljević, 2015). Kada se počinje razvijati fonološka svijest, tek tada dijete prepoznaje određene riječi i ulazi u proces početnog čitanja.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (MZOS, 2015) ističe kompetenciju pismenosti i njezinu društvenu svrhu. Navodi se da svaki pojedinac treba imati vještine usmenoga i pismenoga sporazumijevanja u različitim situacijama u kojima se nađe te

svoju komunikaciju treba prilagoditi okolnostima u datom trenutku. Uz to, ističe se i pojedinčeva sposobnost uporabe različitih vrsta izvora kao na primjer internet, časopis ili dnevne novine, društvene mreže te obrade dobivenih i pročitanih informacija, kao i uporabe različitih pomagala kojih je u današnje vrijeme sve više te su vrlo pristupačni, primjerice mobitel, laptop, računalo, televizor ili tablet. Također, pojedinac pismenost može razviti na bilo kojem jeziku kojim se služi, od svog materinskog pa sve do stranog jezika kojeg je do sedme godine života moguće tečno naučiti pričati i njime se služiti. U trenutku kada se to dogodi, ostvaruje se višestruka pismenost (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023).

U širem smislu, Turza-Bogdan i Cvikić (2023) ističu tri vrste pismenosti: prirodoslovnu pismenost, matematičku pismenost i čitačku pismenost. Prirodoslovna pismenost definira se kao sposobnost korištenja već stečenog znanstvenog znanja o svim sferama o svijetu prirode i mogućnost donošenja zaključaka koji su utemeljeni na dokazima radi razumijevanja i pomoći u donošenju odluka o svijetu prirode, kako bi svojim djelima pomogli održavanju okoliša čistim i promjena koje su se dogodile ljudskom aktivnošću poput bacanja smeća, vožnja automobila koji zagađuju zrak i ozonski omotač. Matematička pismenost smatra se širim pojmom od same sposobnosti rješavanja računskih operacija što je prva asocijacija. Opisana je kao sposobnost identificiranja određenih zadataka, razumijevanja gradiva i sudjelovanja u matematici, kao i sposobnost donošenja procjene u ulozi koju matematika ima u prošlom, sadašnjem i budućem životu pojedinca kao i u njegovom profesionalnom životu koji živi kao jedinka koja razmišlja i promišlja (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023). Uz navedeno, odnosi se i na svakodnevni razvoj interesa o svim informacijama koje su izražene brojčano kao na primjer izbori i sakupljanje glasačkih listića te prebrojavanje glasova i na mogućnost rješavanja matematičkih problema u svim životnim situacijama, za što svaki pojedinac mora imati razvijeno samopouzdanje i znatiželju. Kao glavni cilj, matematička pismenost svakog pojedinca ima naučiti kako situacije iz stvarnoga života u kojima se svakodnevno nalazimo te u kojima je potrebna primjena matematike, utječu na ljude i dovode do rješavanja znanstvenih problema.

Čitačka pismenost definira se kao sposobnost pojedinca koji u potpunosti razumije i koristi pisani tekst u svakodnevnom životu, promišljanja o njemu, kako bi postigao svoje ciljeve, razvio svoje već stečeno znanje i obogatio novim znanjima kao i svoje potencijale u svrhu iskorištavanja istih te aktivno sudjelovanje u društvu u kojem se nalazi, raste i razvija (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023). Čitačka pismenost pojedincu daje mogućnost kasnijeg promišljanja i prepričavanja teksta, ovisno o dobi i kronološkim slijedom, s ciljem razvoja

pojedince i društva čiji je aktivni član. Stoga je važno, u razdoblju od treće godine, izlagati djecu slikovnicama o zbivanjima u svakodnevnom životu kao na primjer, odlazak kod zubara, odlazak u školu, odlazak na ljetne praznike te postepeno udaljavati slikovnice koje potiču imenovanje jednog predmeta sa stranice u slikovnici. Čitanje slikovnica sa zbivanjima iz svakodnevnog života potiče razumijevanje kompleksnih rečeničnih struktura i razumijevanje kronološkog slijeda koji u ovoj dobi još nije dosegao svoj vrhunac, već je u razvoju.

Zanimljiva je činjenica da je, prema posljednjim dostupnim podacima o broju nepismenih u Republici Hrvatskoj 2011. godine, bilo 32 000 nepismenih ljudi, odnosno 0,8% stanovništva. Od ukupnog broja nepismenih u Hrvatskoj, čak 79% čine žene (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023).

2.1 Podjela rane pismenosti

Ranu pismenost čine vještine, znanja i stavovi koji su od velike važnosti za proces ovladavanja čitanjem. Kuvač Kraljević posebno ističe fonološka svjesnost, rječnik, pripovijedanje, interes za tisak, koncept tiska i imenovanje slova.

Fonološka svjesnost označava prepoznavanje, mogućnost izdvajanja i baratanja manjim dijelovima od riječi. Najviše dolazi do izražaja tijekom prepoznavanja riječi koje se međusobno rimuju te odvajanje početaka i krajeva riječi i izdvajanja fonema u riječi (Ivšac Pavliša, Lenček, 2011). Fonološka svjesnost obuhvaća više vještina osim analize i sinteze na koje su predškolske ustanove i njihovi programi najčešće usmjereni. Tijekom upisa djeteta u školu obvezno je ispitivanje sinteze i analize te je zbog toga svakodnevno vježbanje istih više zastupljeno u predškolskoj dobi kako bi se svako dijete kvalitetno pripremilo za odlazak u školu. Fonološka svjesnost je pokazatelj uspješnosti u čitanju, stoga njezino poticanje unaprjeđuje pismenost koja je prisutna, kako u našem hrvatskom jeziku tako i u svim jezicima te čija se brzina usvajanja razlikuje ovisno o obilježjima pojedinog jezika npr. o padežima. Djeca od najranije dobi počinju stapati riječi iz slogova, u početku koriste kratke i jednostavne riječi, no tijekom razvoja vokabulara djeca koriste složenije i duže riječi koje predstavljaju najjednostavniju razinu fonološke svjesnosti. Slog se smatra ključnim kod oblikovanja naglasnih pravila što ga čini kao najintuitivnije pomoćno sredstvo koje dijete upotrebljava tijekom sinteze i analize, odnosno tijekom stapanja ili raščlambe (Kuvač Kraljević, 2015).

Danas još uvijek ne postoji općeprihvaćena i jasno utemeljena definicija što je slog, stoga se najčešće (prema Ravlić, 2012) slog definira kao potiskivanje daha kroz govorni prolaz i povećan napor koji je potreban za motoričku izvedbu sloga, gdje svaki potisak označava jedan slog. Na primjer riječ *bubamara* rastavljena na slogove zvuči: *bu-ba-ma-ra* te se sastoji od četiri sloga, što dovodi do zaključka da je obično samoglasnik ključan element sloga. Također, djeca već u vrtićkoj dobi jasno prepoznaju rimuju li se riječi prije nego li uspješno mogu raščlaniti riječi na slogove, što omogućuje sposobnost baratanja fonemima. Uspješnost fonološke svjesnosti ovisi o strukturi i duljini riječi, što znači da djeca lakše raščlanjuju riječ *miš* nego li riječ *stolica*. Također, djeca lakše pronalaze rima za riječ *sol* nego za riječ *marama*, *glačalo* ili *stepenice*. Zadaci fonološke svjesnosti jesu: slogovno stapanje, raspoznavanje rime, slogovna raščlamba, proizvodnja rime, fonemsko stapanje ili tzv. sinteza te fonemska raščlamba ili tzv. analiza. Slog i rima međusobno su isprepleteni i povezani, dok su sinteza i analiza posljednje u nizu vještina fonološke svjesnosti koje dijete usvaja (Kuvač Kraljević, 2015).

2.2 Rječnik

Kuvač Kraljević (2015) ističe da rječničko znanje, za razliku od drugih vještina potrebnih za početno čitanje i pisanje, ne traje neko određeno vrijeme, već se gradi svakodnevno i cijeli život. Rječnik čine sve riječi koje razumijemo i riječi koje upotrebljavamo u svakodnevnom govoru. Svako dijete riječi usvaja spontano i na više načina, kao na primjer u igri, tijekom interakcije s vršnjacima, prilikom gledanja crtanog filma ili čitanja priče, a veličina i bogatstvo njegova rječnika ovisi o broju riječi koje s njima razmjenjuju roditelji i okolina u kojoj dijete svakodnevno boravi. Dijete usvajanjem riječi usvaja i njezino značenje kakvo ono u zbilji i jest te obilježja značenja koje ta riječ označava. Djeca usvajaju različite oblike riječi i njezina gramatička svojstva, glagole, imenice, pridjeve te mijenjanju riječi koje slažu u jednu jedinstvenu cjelinu. Najučinkovitiji način usvajanja riječi za djecu predškolske dobi je interaktivno čitanje slikovnica s odraslima. Interaktivno čitanje uključuje i dijaloško čitanje, koje obuhvaća brojne postupke u kojima čitatelj postavlja pitanja otvorenog tipa i na taj način potiču razgovor o pročitanoj tekstu, pružaju djetetu priliku i daju mogućnost da i ono samo može sudjelovati u pričanju priče (Kuvač Kraljević, 2015).

2.3 Pripovijedanje

Važna temeljna vještina za razvoj čitačke sposobnosti jest pripovijedanje. Pripovijedanje, prepričavanje i pričanje priča složene su jezične vještine koje zahtijevaju izražavanje korištenjem brojnih jezičnih i kognitivnih sredstava, ponajprije pažnje koncentracije i pamćenja. Svaki izneseni sadržaj, bilo tekstualni ili audio-vizualni mora obuhvatiti vrijeme i mjesto događaja, uključivati razne likove, uzroke i posljedice koji će biti razumljivi i zanimljivi slušatelju koji o tome nema nikakvih informacija. Pripovjedač mora obratiti pažnju na preoblikovanje sadržaja tako da sadržaj bude razumljiv slušatelju u svakom trenutku. Pripovijedanje obuhvaća niz naprednih vještina kao što su: nizanje događaja, upotreba specifičnog rječnika, razumijevanje uzročno-posljedične povezanosti i oblikovanje teksta. U predškolskoj dobi postupno se razvijaju svi jezični i kognitivni aspekti koji su potrebni kako bi priča bila cjelovita te kako bi se ispričala na ispravan način, kronološkim redom (Kuvač Kraljević, 2015).

Najviše se razvoj dječje vještine pripovijedanja potiče čitanjem slikovnica. Kuvač Kraljević (2015) navodi devet razvojnih faza u čitanju slikovnice, u vremenu od izranjajuće do formalne pismenosti. Prvi je korak kada dijete tijekom čitanja slikovnice ne povezuje događaje ilustracije s tekстом niti razumije da niz ilustracija prikazuje promjene kroz vrijeme koje su prethodno pročitane u tekstu u podnožju ili na vrhu stranice. Dijete svaku stranicu promatra kao samostalni prikaz i imenuje što vidi na slici, odnosno predmet po predmet te ilustraciju ne sklapa u jednu cjelinu. Nakon određenog vremena, dijete počinje prepoznavati radnje s ilustracije te počinje stvarati veze među slikama i tekстом. Još uvijek ne prepoznaje uzročno-posljedične veze te zbog toga priču ne može prepričati kronološkim redom. Tijekom razvoja svjesnosti o tisku, odnosno tekstu, dijete odbija čitati jer ne zna što piše te na ilustraciju pokazuje prstom. S vremenom, dijete počinje ubacivati dijelove koji zvuče kao napisana riječ ili čita dijelove koje je naučilo pročitati zbog svakodnevnog pričanja iste priče. Kada djeca prođu sve navedene faze, u konačnici pokušavaju pročitati veći odlomak pisanog teksta (Kuvač Kraljević, 2015).

2.4 Svjesnost o pisanom tekstu

Tijekom predškolskog razdoblja razvija se jedan od ključnih temelja kasnijeg razvoja čitanja, odnosno svjesnost o pisanom tekstu. Pojam je to koji uključuje interes za tisak, postojanje koncepta o tisku te razumijevanje konvencija u pisanju puno prije početka formalnog obrazovanja (Kolić-Vehovec, 2003). Do svjesnosti o pisanom tekstu djeca svakodnevno dolaze putem interakcije s odraslima u svim aktivnostima koje su povezane s knjigama i pisanim tekstom. Zajedničko čitanje slikovnica te bogatstvo knjiga i slikovnica prostora u kojem dijete svakodnevno boravi, povećava djetetovo shvaćanje važnosti pisanog teksta te na taj način razvija ljubav prema knjizi. Stoga je od velike važnosti da roditelj, zajedno s djetetom, sobu i dnevni boravak obogati knjigama i slikovnicama jer dijete smatra da je sve što roditelj radi ispravno. Spoznaja do koje dijete dolazi i usvaja jest da pisani tekst ima značenje. Vrlo mala djeca čitaju tekst svoje omiljene slikovnice i zamjećuju kada su dijelovi drugačije pročitani, što dovodi do zaključka da je dijete usvojilo stalnost značenja. Stalnost značenja je proces u kojem dijete shvaća da je napisana priča uvijek ista bez obzira tko je čitatelj i koliko se puta čita (Kuvač Kraljević, 2015). S vremenom, dijete usvaja i shvaća da ilustracija u slikovnici nosi određene informacije. Uspješno ovladavanje svjesnosti o pisanom tekstu dolazi do vrhunca u trenutku kada dijete ima spoznaju o tome da se priča nastavlja na idućoj stranici te da bijeli razmaci između niza grafema odjeljuju dvije riječi.

2.5 Imenovanje slova

Prije procesa početnog čitanja, Kuvač Kraljević (2015) ističe važnost poduke o slovima te imenovanja slova. Kako bi dijete predškolske dobi naučilo prepoznavati slova od velike je važnosti njegova izloženost slovima odnosno pisanom tekstu. Djecu je potrebno izlagati slovima hrvatske abecede u igri s vršnjacima, roditeljima i odgojiteljima i njegovo okruženje

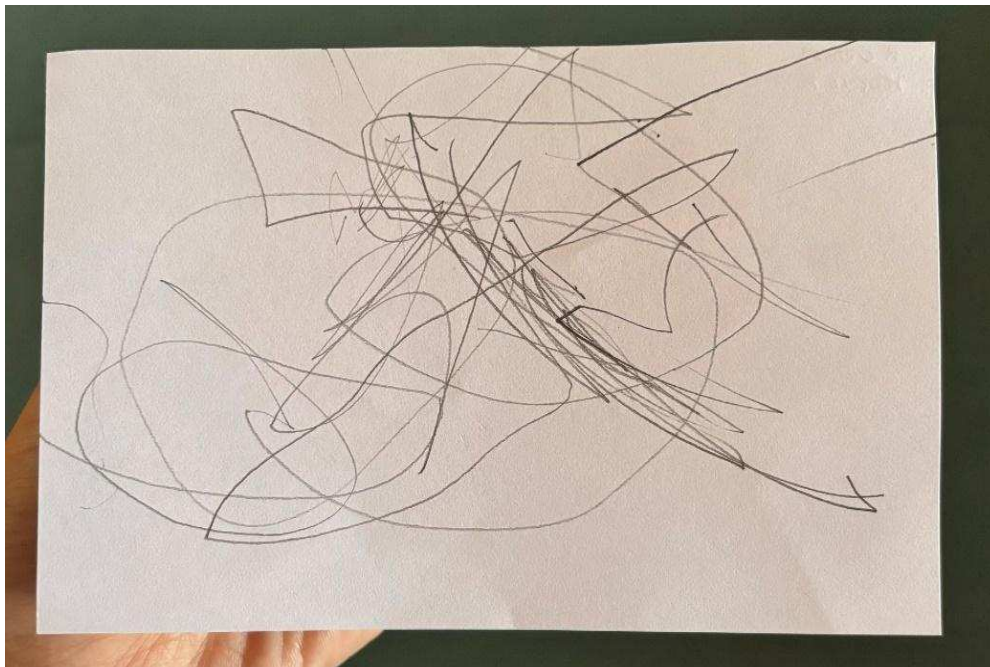
obogatiti slovima abecede. Također je potrebno iskoristiti sve poticajne situacije u svrhu učenja slova. Na primjer, tijekom zime, kada padne snijeg djeci je moguće ponuditi slova abecede te zajedno s njima ista pisati po snijegu na kojem ostaje trag napisanog slova. Zajedno s djecom možemo smišljati riječi na početno slovo koje pišemo na snijegu. Aktivnost se ispostavila kao zanimljiv način učenja slova.

Uz igre u odgojno-obrazovnim ustanovama, moguće je napraviti i poticajne situacije kao što je lijepljenje slova djetetova imena, bez fotografije i znakova, na djetetov krevet, posudicu za četkicu za zube i drugo. Svaki dan potrebno je te predmete postavljati na drugo mjesto kako bi ih dijete tražilo prema natpisu, odnosno slovima svojega imena. Na taj način ono uči i prepoznaje slova. Pojam imenovanja slova odnosi se samo na prepoznavanje pojedinačnih grafema, ne i na povezivanje slova unutar riječi ili pisanje slova (Kuvač Kraljević, 2015).

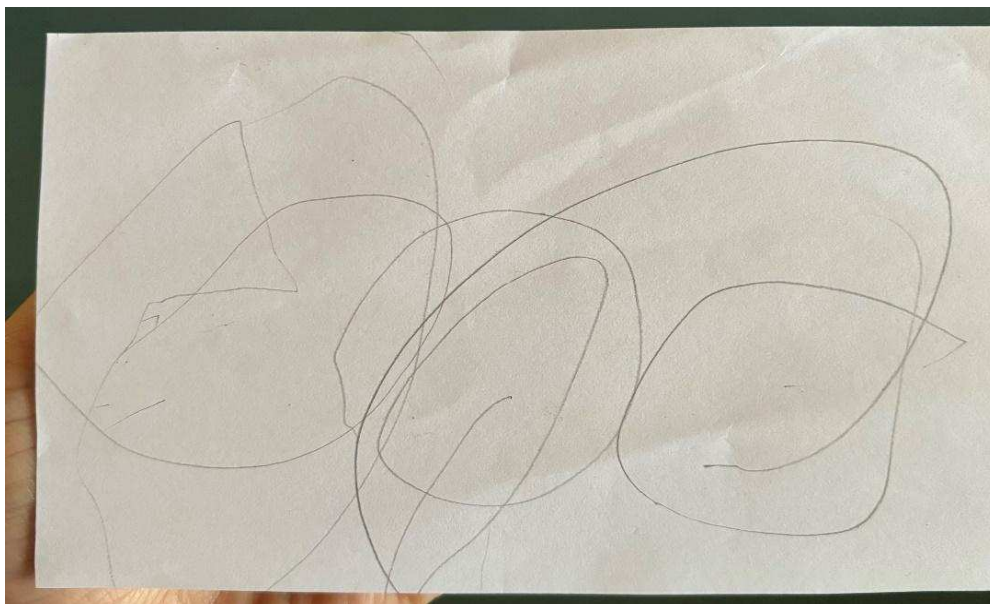
3. FAZE RAZVOJA VJEŠTINE PISANJA

3.1 Prva faza: šaranje

Šaranje je djetetov prvi pokušaj pisanja. Vrlo je slično fazi šaranja u likovnom izražavanju te je usko povezan s razdobljem brbljanja tijekom razvoju govora koje omogućuje djetetu da istražuje glasove jezika. Šaranje djeci omogućuje da eksperimentiraju s vizualnim izgledom pisanja (Moomaw i Hieronymus, 2001). Primjer šaranja prikazuju Slika 1. i Slika 2.

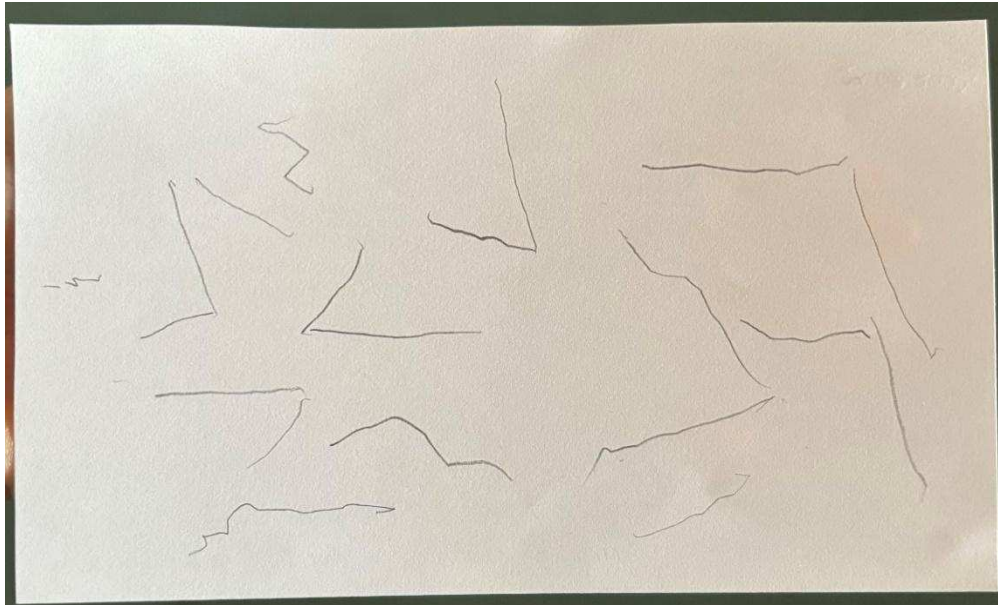
Slika 1: Primjer prve faza pisanja djeteta u dobi od 2 godine i 3 mjeseca

Slika 2: Primjer prve faze pisanja djeteta u dobi od 2 godine

3.2 Druga faza: linijsko/repetitivno crtanje

U drugom stupnju dječje šaranje postaje čišće i sve je više nalik standardnom pisanju. Jednako kao prva faza, faza šaranja, ovu fazu razvoja pisanja može se usporediti s procesom ranog i svakodnevnog unapređenja govora (Moomaw i Hieronymus, 2001). Tijekom napredovanja i usvajanja govora, dijete postupno izbacuje glasove koji nisu prisutni u njegovu materinskom jeziku i zadržava te se koristi samo onima koji su prisutni u njemu. Onog trenutka kada dijete postaje svjesno kako pisanje izgleda, tek tada poboljšava vlastite pokušaje pisanja. Primjer linijskog/repetitivnog crtanja prikazuje Slika 3.

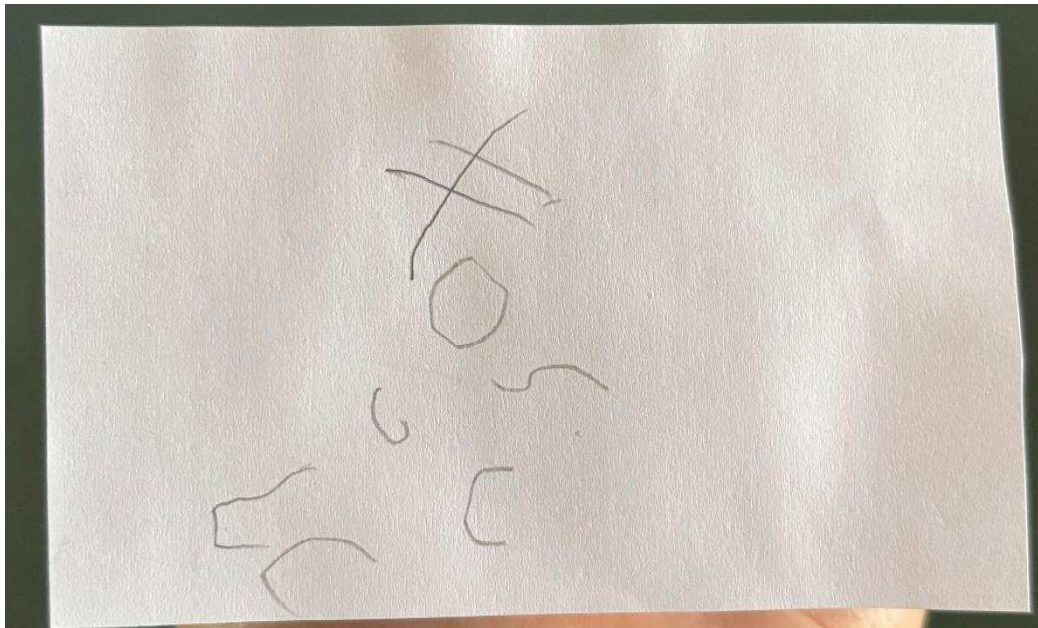

Slika 3: Primjer druge faze pisanja djeteta u dobi od 3 godine i 2 mjeseca.

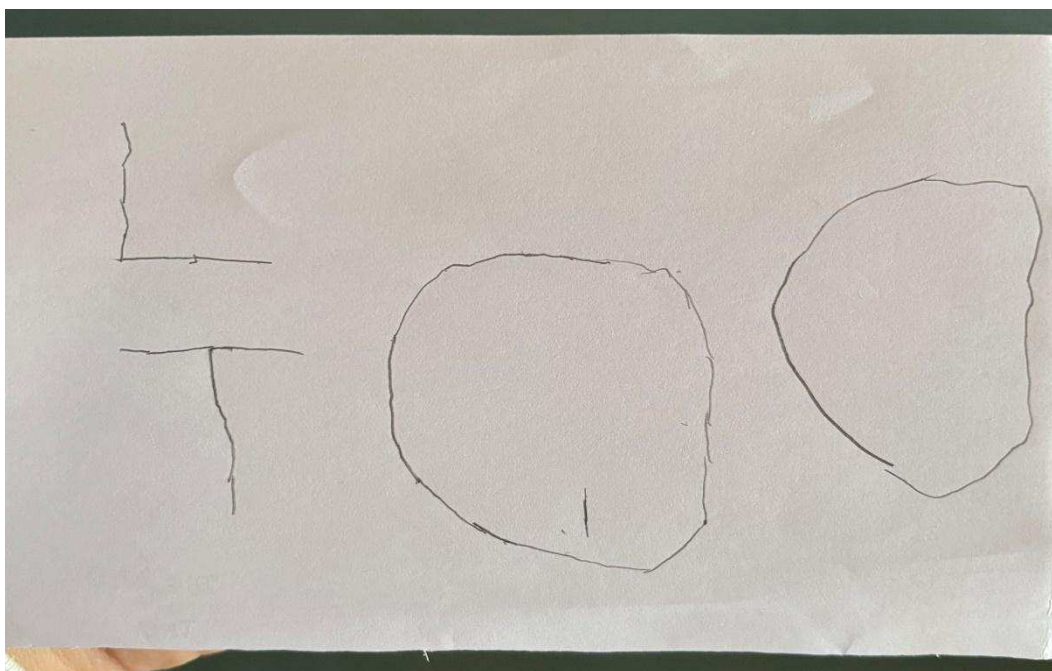
Tijekom pisanja slova dječak je koristio obje ruke. Linije koje je pisao lijevom rukom su neravne, dok su linije koje je pisao desnom rukom ravne.

3.3 Treća faza: oblici slični slovima

U trećoj fazi dječje pisanje izgledom je vrlo slično pravim slovima te mnogi od znakova izgledaju kao prava slova. Približavajući se sljedećoj fazi pisanja sve će više biti uočljiva ispremiješana slova i oblici nalik slovima (Moomaw i Hieronymus, 2001). Primjer oblika sličnih slovima prikazuju Slika 4. i Slika 5.

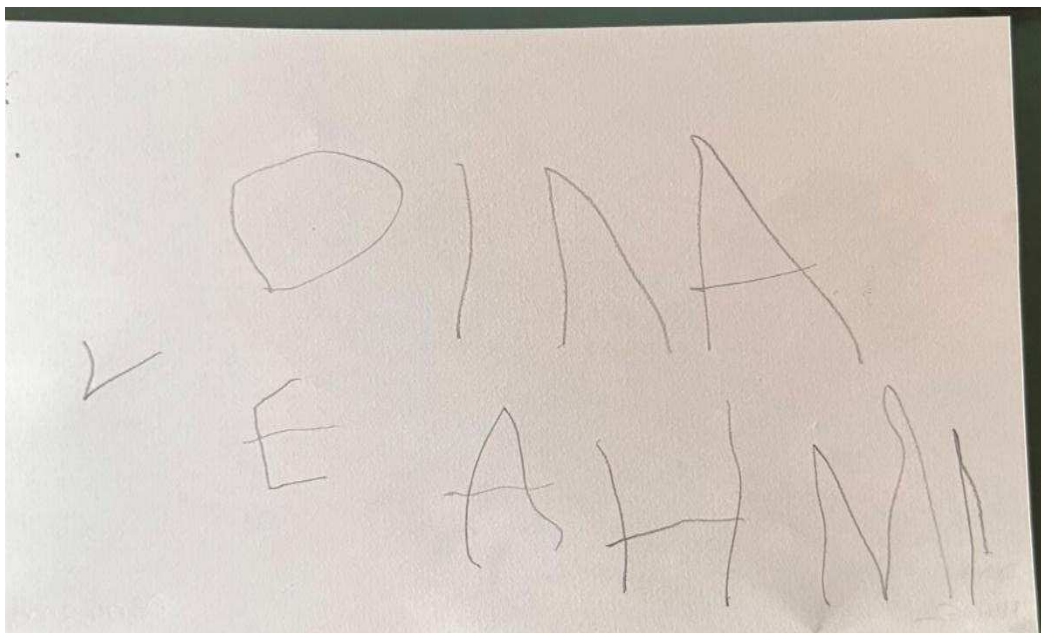
Slika 4: Primjer treće faze pisanja djeteta u dobi od 3 godine i 7 mjeseci

Slika 5: Primjer treće faze pisanja djeteta u dobi od 4 godine

3.4 Četvrta faza: slova i početne veze između riječi i simbola

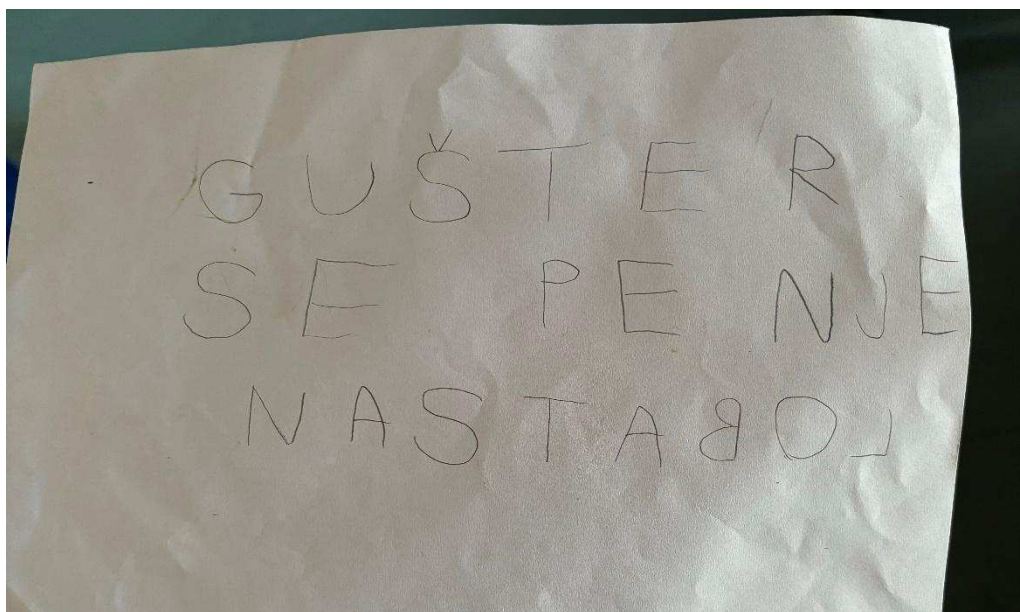
U četvrtoj fazi djeca se često koriste samo jednim slovom za predstavljanje cijele riječi. Za razumijevanje ove faze pisanja, povezuje se primjer rane faze razvoja govora kada dijete samo jednom riječju izražava cijelu svoju misao. Na primjer „Sladoled“ umjesto „Želim jesti sladoled“. Tijekom ove faze dijete pokazuje jasniju namjeru kako bi slovima prikazalo određene riječi koje želi napisati nego li u prethodnoj fazi (Moomaw i Hieronymus, 2001). Primjer slova i početne veze između riječi i simbola prikazuje Slika 6.

Slika 6: Primjer četvrte faze pisanja djeteta u dobi od 4 godine i 4 mjeseca

3.5 Peta faza: vlastiti pravopis

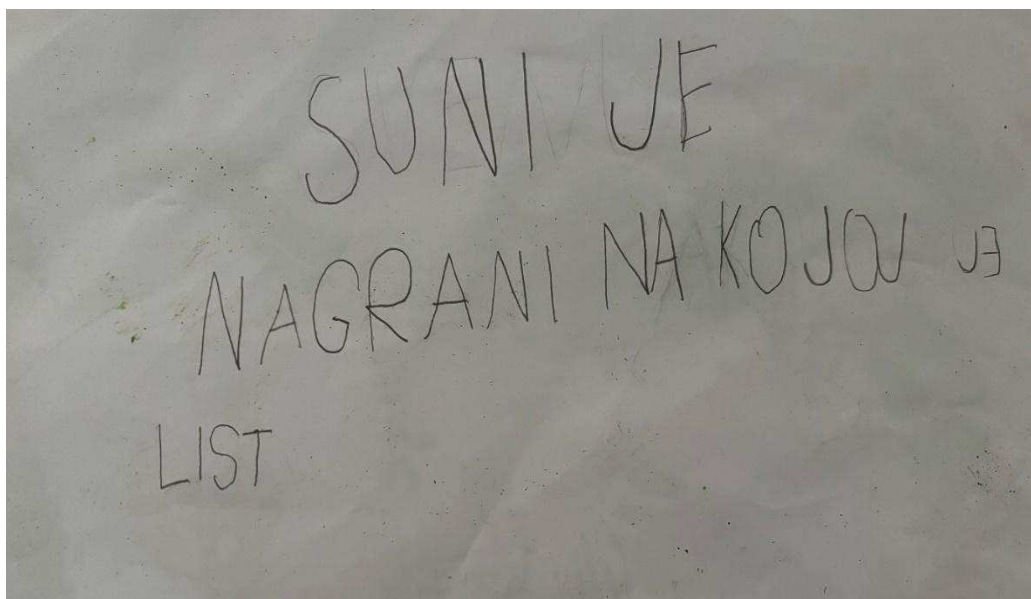
U petoj fazi pisanja, djeca jasno pokazuju da su uspostavili veze između glasova i slova. Prvi glasovi koje djeca čuju obično su suglasnici s početka riječi. Kasnije dodaju još više suglasnika, a na kraju i samoglasnike što u konačnici dovodi do pisanja cjelovite riječi, a kasnije i rečenice. Moguće je da izostave poneki glas, neke glasove predstave krivim slovima te ih pišu na krivu stranu, ali u ovoj fazi pokazuju zavidnu količinu znanja o strukturi riječi (Moomaw i Hieronymus, 2001). Primjer vlastitog pravopisa prikazuje Slika 7.

Slika 7: Primjer pete faze pisanja kod djeteta u dobi od 6 godina i 5 mjeseci

3.6 Šesta faza: standardni pravopis

Šesta faza je zadnja faza u kojoj djeca shvaćaju da riječi imaju određeni raspored slova. Predškolska djeca mogu zapamtiti poredak slova u riječima koje su vezane uz obitelj, kao što su to npr. „mama“, „tata“, „baka“, „djed“. Za ovu fazu je karakteristična pojava osobnog rukopisa ili znakova sličnih slovima s povremenim ubacivanjem pravilno napisanih riječi u kojima neko slovo može biti okrenuto na drugu stranu (Moomaw i Hieronymus, 2001). Primjer standardnog pravopisa prikazuje Slika 8.

Slika 8: Primjer šeste faze pisanja kod djeteta u dobi od 7 godina

4. PISMENOST I ODGOJITELJ

Odgovitelj potiče dječju želju za čitanjem i pisanjem obogaćivanjem okruženja raznim oblicima zapisane riječi (slikovnicama, igrama, knjigama itd.). Nudi djetetu brojne aktivnosti u kojima cjelovito postupa jeziku kroz igru (Šagud, 2002). Obogaćivanje dolazi od trenutka kada odgojitelj opaža djecu koja posežu za jednostavnim pisaćim predmetima poput bojica, kemijskih olovaka i papira te im omogući korištenje istih kako bi potaknuo i podržao djetetov interes. Jezična dimenzija dječjeg razvoja pismenosti je polazište unutar cjelokupnoga djetetova razvoja, kao i motorički, fizički i socio-emocionalni razvoj, uloga vrtića i škole u dječjem usvajanju jezika te suvremena istraživanja usvajanja jezika i njihova primjena u razvoju pismenosti (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023).

Prvo je polazište pismenosti jezična dimenzija, koja označava dobro i zadovoljavajuće baratanje slovima te sastavljanjem višesložnih i logičnih rečenica. Cjelokupan razvoj predstavlja na način da je dijete u središtu tijekom poticanja jezičnoga razvoja, odnosno dijete i jezik su u stalnome suodnosu, kao i s ostalim domenama dječjeg razvoja poput emocionalne, kognitivne i socijalne domene bez kojih dijete nije u mogućnosti jezično se razvijati (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023).

Drugo polazište odnosi se na institucijski kontekst usvajanja i učenja jezika. Djecu je svakodnevno potrebno poticati u razvoju rane pismenosti te im nuditi razne materijale koje im je potrebno predstaviti na zanimljiv način. Vještine čitanja i pisanja neće se razviti bez utjecaja odraslih, kada djeca budu za to spremna (Cecil i Baker, 2015). U institucijskom kontekstu prisutni su profesionalci i njihova polja djelovanja. Profesionalci u vrtiću su odgojitelji dok su u školama učitelji i svi ostali stručni suradnici koji svojim trudom i radom izravno utječu i podupiru na djetetov cjelokupni razvoj.

4.1 Poticanje početnog pisanja

Djelovanje obrazovnih stručnjaka mora biti osmišljeno i provedeno na način da se svoj djeci omogući izravna interakcija s nekim od oblika pisanog teksta u razvoju rane pismenosti. Kako bi se ta mogućnost ostvarila, odgojiteljev zadatak je poticati dijete na vještine pisanja i čitanja

na razne načine. Neki od načina su: praćenje djetetova interesa kako bi mogao odgovoriti na njih te njihovo provođenje poticati odabirom raznih strategija, materijala i metoda. Od velike je važnosti razgovjetno čitanje djeci, razgovor o pročitanoj tekstu te pričanje i prepričavanje priča. Kako bi se dijete razvijalo u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima, potrebno je pripremiti brojne i različite materijala za pisanje i crtanje kako bi se aktivnosti čitanja i pisanja mogle svakodnevno provoditi, briga za pravilnim držanjem pisaćih sredstava od obične olovke pa sve do pastele te kao najvažniji zadatak ističe se stalno praćenje djetetovih individualnih potreba i prilagođavanje aktivnosti (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023).

Moomaw i Hieronymus (2001) naglašavaju postojanje nekoliko strategija koje su vezane za uspješan razvoj vještine pisanja. Kao najznačajnije i najvažnije izdvajaju se strategija prihvaćanje svakog pisanja kao istovrijednog u kojem je od velike važnosti pohvala. Pohvala radova djeci će biti poticaj za daljnje učenje i vježbanje što će ujedno stvoriti pozitivnu sliku o sebi, koja će kod svakog pojedinca stvoriti osjećaj sposobnosti za pisanje te probuditi želju i volju za pisanjem. Kao druga strategija, izdvaja se podjela riječi i slova na manje dijelove. Svladavanje vještine pisanja kod svakog je djeteta individualna te se razvija u različitim vremenskim rokovima. Neka djeca napreduju vrlo brzo kada im se izdvoje dijelovi slova ili riječi, druga djeca će precrtavati slova koja su im poznata, dok će biti i djece koja će se bojati te koje strah nadjača i onemogućuje proces pisanja. Tijekom takvog načina suradnje s djecom potrebno je biti vrlo pažljiv. Djeci je potrebno mnogo vremena i prilika za rukovanje s raznim pisaćim sredstvima prije nego što počnu s pravim pisanjem (Moomaw i Hieronymus, 2001). Svako dijete ima volju za pisanjem upravo onda kada smatra da za to postoji razlog. Zbog toga je od velike važnosti prostoriju u kojoj dijete svakodnevno boravi obogatiti raznim igrama riječima, u vrtiću formirati kutak „Školica“ u kojem će biti materijali poput čepova sa slovima, slagalice i igre riječima, slova raznih tekstura i izgleda te abeceda.

U takvom okruženju djeca postaju motivirana za pisanje te pisanje koriste kao redoviti i prirodni dio svoje igre, bez straha i odbijanja. Kroz simboličku igru prisutno je pisanje kao na primjer, pisanje narudžbe u restoranu, zapisivanje rezultata igara (*Križić kružić*, *Čovječe ne ljuti se*, *Put oko svijeta* i mnoge druge). Svaki roditelj ili odgojitelj koji radi s najmlađom djecom opaziti će da ona brzo posežu za jednostavnim pisaćim predmetima, znaju plesati uz glazbu i to će, kao i sve, raditi na svoj kreativan način (Oussoren, 2005).

4.2 Razvoj pismenosti i prostor u kojem djeca borave

Prema Turza-Bogdan (2023) rana pismenost razvijena u predškolskom razdoblju te se u školi nastavlja razvijati svojim tijekom koji je individualan za svako dijete. U predškolskom razdoblju potrebno je svjesno poticanje pred vještina čitanja i pisanja. Vrlo su važne jer bez njih dijete nije u mogućnosti, tijekom svog daljnjeg obrazovanja nastaviti s učenjem čitanja i pisanja. Osnovica pred vještina koja se moraju razviti u predškolskom razdoblju su: slušna obrada, vizualna obrada i grafomotorika. Primjer slušne i vizualne obrade koja se svakodnevno provodi u vrtiću je puštanje priče na radiju/zvučniku. Prije početka priče, djeca se pripreme na slušanje te kada priča počne, djeca ju pažljivo slušaju. Nakon završene priče djeca dobivaju zadatak u kvadratiće nacrtati, po kronološkom redu, događaje koje su zapamtili iz priče. Kada završe sa zadatkom, svako dijete odgojitelju prepriča što je nacrtao te u kojem se dijelu priče nalazi njihov crtež. Djeca se izuzetno potrudu zapamtiti što više dijelova priče kako bi crteži bili što uspješniji.

Neki od primjera aktivnosti za poticanje čitanja su velike slikovnice. Naime, riječ je o slikovnicama uvećane dimenzije od uobičajenih. Svaka riječ napisana je velikim tiskanim slovima kako bi djeca lakše mogla vidjeti dok im se čita. Osobito će jasnu predodžbu o tekstu, kao pisanom govoru, dobiti ono dijete s kojim se čita slikovnica tako da ono može primijetiti kako pojedine riječi koje izgovara majka, ne izlaze iz majčine glave niti ih majka izmišlja, nego se nalaze u slikovnici (Čudina-Obradović, 2000).

Na taj način dijete uspoređuje pisane od izgovorenih riječi te jasno uočava vezu između pisanog i govornog jezika. U trenutku kada dijete prelazi na proces čitanja, mora imati već stečeno znanje o vezi između glasa i simbola, kao i naučiti združivati svaku izgovorenu riječ s njezinim napisanim parom. U tom periodu, djeca počinju uočavati granice riječi te to znanje primjenjuju tijekom čitanja teksta koji se pred njima nalazi i značenje razmaka između riječi (po gore navedenim slikama možemo uočiti da dva pred školarca još ne razumiju i ne ostavljaju razmak između riječi, već sve pišu u jednom redu). Moomaw i Hieronymus (2015) naglašavaju važnost pokazivanja riječi prstom tijekom čitanja, što dovodi do postupnog shvaćanja pravilnog čitanja s lijeve na desnu stranu te odozgo prema dolje.

Tijekom čitanja slikovnice, ako je dijete skoncentrirano na čitanje, očekivano je da će pratiti riječi dok ih čitatelj pokazuje prstom. Neka djeca će istodobno čitati (koja su prethodno naučila čitati), dok će druga djeca čitajući slikovnicu s prijateljima oponašati čitatelja te

„čitati“ i sastavljati rečenice koje je zapamtilo s određene stranice koju trenutno čita, odnosno prepričava po sjećanju (Moomaw i Hieronymus, 2001).

Trenutak u kojem dijete počinje shvaćati upotrebu velikih slova jest kada nauči razlikovati velika od malih slova. Najranija primjena je pisanje vlastitog imena, imena roditelja, braće i sestara za koje dijete ima već stečeno znanje da se imena pišu velikim početnim slovom. Slunjski (2013) naglašava da će djeca najbolje smisao teksta razumjeti kada su uključena u aktivnosti u kojima će doživjeti kako se svakodnevni razgovor i govor prenosi u pisani tekst. Uz velike slikovnice u tome im pomažu interaktivne slikovnice bez teksta. Slikovnice bez teksta kod djeteta osvježuju značenje teksta. Svaka slika koja se nalazi u slikovnici može se opisati govorom i bez pisanog teksta. Svaki put se može ispričati na drugi način te daje mogućnost ubacivanja novih detalja koji do sada još nisu ispričani. Svaki oblik govora može se pretočiti u jasan tekst. Uz slikovnice bez riječi, dijete vrlo brzo postiže osjećaj da ono samo može čitati, koji stvara osjećaj samopouzdanja, a ujedno i motivaciju za čitanjem. Tijekom početnog čitanju aktivnosti bez riječi važan su oblik razvijanja početne motivacije jer djetetu stvara osjećaj da je svaki način pričanja slikovnice ispravan.

5. POTICANJE RAZVOJA ČITAČKIH VJEŠTINA

Proces usvajanja čitanja dijeli se na više vještina čije pojavljivanje donosi opće dobro i uspješno prati proces početnog čitanja. Razvoj čitanja i pisanja usko su povezani kod svakog pojedinca. Jedno bez drugoga ne idu te se paralelno i jednako razvijaju, što u konačnici dovodi do uspješnog ovladavanja pismenošću.

Prvo što vodi k uspješnom procesu čitanja i pisanja jest razvijanje govora. Djetetov govor izuzetno je važan u svim razdobljima razvoja čitanja. Proces ovladavanja govorom određen je individualnim obilježjima, odnosno ne teče kod svakog djeteta jednakom brzinom i na isti način zbog toga što je svako dijete individua za sebe (Kraljević i Belić, 2015).

Od samog početka života svako je dijete spremno za usvajanje jezika. Rani jezični razvoj uobičajeno se dijeli na dva dijela: pred jezično (pred ekspresivno) razdoblje i jezično (ekspresivno) razdoblje. Nakon trećeg dana života novorođenče je u stanju razlikovati ljudski govor od drugih zvukova, na primjer lavež pasa, vremenskih neprilika (obilnih pljuskova) i zvuk automobila i autobusa. U prvim tjednima ono proizvodi refleksivni plač, dok se između šestog i osmog tjedna javlja gukanje tijekom interakcije dojenčeta s odraslima. U četvrtom mjesecu djetetova života javlja se vokalna igra u kojoj dojenče, zbog svog položaja tijela koje je pretežno ležanje na leđima, proizvodi glasove m, n, p i d te se igra vokalnim organima oponašajući glasove koje najčešće čuje (Posokhova, 2009). Zatim slijedi reduplicirano brbljanje, odnosno proizvodnja istih glasova kao na primjer *da-da-da* ili *pa-pa-pa* te ne reduplicirano brbljanje u kojem dijete proizvodi nizove različitih glasova, primjerice *ba-pa-mo* ili *te-pa-me*. Dijete često brblja slušajući glasove odraslih. Zadnja faza koja označava pred jezičan razvoj je pojava žargona. Žargon je proizvodnja dugih nizova ne reduplicirani slogova koji su bogati glasovnom raznolikošću i intonacijom (Kuvač Kraljević, 2015). Pojavom žargona završava se pred jezična faza, a pojavom prve riječi, s otprilike dvanaest mjeseci) počinje jezično razdoblje. U pred jezičnoj fazi, s dvadeset i četiri mjeseca, pojavljuje dvočlani iskaz, dok se s trideset mjeseci pojavljuje razvoj višečlanog iskaza. Naposljetku, s trideset i šest mjeseci, dijete savladava osnove materinskog jezika (Posokhova, 2009).

Djetetovo ime prva je riječ koju ono razumije, već s četiri mjeseca dijete okreće glavu kada dozivamo njegovo ime, dok prvu pravu riječ dijete proizvede oko prve godine života, najčešće su to kratke riječi poput „mama“ ili „tata“. Procjenjuje se da dijete u dobi od

šesnaest mjeseci u prosjeku proizvodi oko pedeset riječi, a razumije od devedeset do tristo dvadeset riječi (Turza-Bogdan i Cvikić, 2023). U dobi od treće do četvrte godine vokabular koji je do sada sadržavao oko petsto riječi se udvostručuje. Od četvrte do pete godine vokabular raste od tisuću i petsto do dvije tisuće riječi te u tom razdoblju doživljava svoju eksploziju. Nakon navršene šeste godine vokabular se udvostručuje do šest tisuća riječi. Taj se razvoj najvećim svojim dijelom događa zbog kvalitetne komunikacije s djetetom u obitelji (Posokhova, 2009). Tijekom daljnjeg razvoja govora i na početku školovanja, djeca se bitno razlikuju u razvijenosti govora. Zbog toga je od velike važnosti poticanje govora.

5.1 Poticanje govora

Čudina-Obradović (2000) smatra da je razvijen govor nužan preduvjet razumijevanju pisanog teksta. Razumijevanje koje izgovorenim rečenicama izražava misao te način na koji se izgovorene rečenice pretaču u pisani tekst, djetetu stvara mogućnost da postane pismeno. Kao što je već i prije spomenuto, neka djeca u odgojno-obrazovne ustanove dolaze s bogatim, a neka s vrlo siromašnim vokabularom. Djeca s bogatim vokabularom ona su u čijem se domu svakodnevno razgovara s djetetom i gdje roditelji pozornost usmjeravaju na dječje misli, želje te uspješno odgovaraju na djetetove potrebe. U takvim obiteljima često su prisutne knjige i slikovnice te se djecu potiče na igre riječima kao na primjer igra „Kaladont“.

S druge strane, veliki je udio djece sa siromašnim vokabularom. Najčešće su to djeca čije okruženje nije poticajno za razvoj govora, roditelji su previše zaposleni te nemaju vremena kvalitetno provoditi vrijeme s djetetom, što dovodi do njihova ne sudjelovanja u aktivnostima tijekom odgojno-obrazovnog procesa jer se osjećaju manje vrijednima te nerijetko imaju problema sa samopouzdanjem. Stoga treba poticati dijete na razvoj govornog izražavanja u skupini, da izrazi svoje misli, želje, potrebe i ideje, što u interakciji s odraslima tako i u interakciji s vršnjacima (Čudina-Obradović, 2000). Poticaje je potrebno provoditi i nuditi pojedinačno zbog kvalitetnog zapažanja uspjeha kod određene djece kojima je pomoć na tom području najpotrebnija. Pohvala govora ističe se kao prvi i glavni postupak. Najbolje su pohvale koje djetetu ukazuju na prihvaćanje i ispravnost njegova govornog ponašanja, kao na primjer: „Tako je, imaš pravo, točno si to rekla.“. Takva vrsta pohvale u djetetu budi ponos i šalje mu informaciju da je na pravom putu i ispravnom putu. Pohvala kao prihvaćanje više je

povratna informacija o ispravnosti ponašanja, nego neka vrsta nagrade o kojoj će dijete postati ovisno (Čudina-Obradović, 2000).

5.2 Pitanja otvorenog tipa

Čudina-Obradović (2000) naglašava da pitanje otvorenog tipa od djeteta zahtijeva dosta razmišljanja kako bi dijete dalo smislen i pravi odgovor, a ne samo potvrdu „da“ ili „ne“. Postavljanjem pitanja poput „Kamo ide vlak koji vidiš na slici?“ pa zatim „Što će raditi kada tamo dođe?“ djetetu daje mogućnost da uplovi u svijet mašte te samo smisli odgovor i postupno ga vodi u samostalno pričanje i osmišljavanje cijele priče. Na taj način djeca su izazvana na dulje trajanje govora i dulje izričaje na zanimljiv način.

Nakon postavljenog pitanja, od velike je važnosti dati djetetu dovoljno vremena kako bi u glavi smislilo i dalo konačan odgovor. Na taj način dijete će stvarati, usvajati i obogatiti svoj izričaj. Uz postavljanje pitanja otvorenog tipa usko je vezana stanaka očekivanja. U tom trenutku odgojitelj gleda dijete s izrazom koji pokazuje zanimanje (podizanje obrva) i očekivanje (osmijeh) za početak neke djetetove izjave (Čudina-Obradović, 2000).

Tehnika postavljanja otvorenih pitanja vrlo je poticajna za djecu koja rijetko ili skoro nikako ne ulaze u interakciju s odraslima niti vršnjacima.

5.3 Prepričavanje priča

Nakon zajedničkog čitanja slikovnice, potrebno je od djeteta tražiti da prepriča priču. Na početku provođenja aktivnosti može biti teškoća u prepričavanju zbog siromašnog rječnika što rezultira nepotpunim rečenicama i brzog zaboravljanja sadržaja pročitaneog teksta zbog kratkotrajne pažnje i koncentracije. Na više je načina moguće pomoći djetetu da uspješno prepriča cijelu priču. Jedno od načina je živa priča. Aktivnost se sastoji se od nekoliko fotografija koje prikazuju događaje u priči. Priču je potrebno pričati kronološkim redom te prepričavati dijelove koje prikazuje određena sličica (Čudina-Obradović, 2000).

Nakon odslušane priče potrebno je osmisliti dodatne aktivnosti, kao na primjer izradu ilustracija kao strip, izrada prirodnog staništa likova koji se spominju u priči ili izrada lutaka za provođenje dramske improvizacije.

Pričanje priče često može prerasti i u dramaturgiju, gdje će djeca prihvatiti različite uloge i oživjeti priču u svojoj kreativnoj izvedbi (Čudina-Obradović, 2000).

6. POTICANJE RAZVOJA PISAČKIH VJEŠTINA

Prostor u kojem djeca borave mora biti poticajan kako bi stvorio interes i probudio u djetetu želju za razvoj pisanja. Stoga, postoje mnoge aktivnosti koje potiču na razvoj vještine pisanja, a glavni poticaj je kutak za pisanje. Čudina-Obradović (2000) ističe važnost posebno osmišljenog prostora koji djecu potiče na pisanje nudeći im zanimljive materijale i prikladne modele, odnosno kutka za pisanje.

Kutak za pisanje stalan je dio prostora, stoga je potrebno povremeno mijenjati pribor i osmišljavati nove aktivnosti kako bi dijete bilo potaknuto na istraživanje te kako bi se aktivnosti uskladile s drugim područjima odgojno-obrazovnog programa. Kutak za pisanje svakom djetetu omogućuje pisanje i prepisivanje slova različitih tekstura i izgleda, uspoređivanje slova i riječi, izražavanje vlastite ideje načina prepisivanja i podloga za pisanje kao misli i osjećaja.

Pisaći pribor, obične olovke, drvene bojice, pastele i flomastere, potrebno je složiti na mjesto koje je svakom djetetu nadohvat ruke (Moomaw i Hieronymus, 2001). Stol mora biti dovoljno velik kako bi dvoje do troje djece istovremeno moglo pisati i razmjenjivati informacije i ideje. Djeci je potrebno ponuditi različitog papira, glatki, šareni, tanki, debeli i grubi papir, primjerak abecede, kartice s imenima djece iz skupine, u kojima je dodatak fotografija svakog djeteta te zanimljivo dizajnirane olovke koje stalno bude interes za pisanjem na primjer dugačke olovke, savitljive, intenzivnih boja s raznim motivima. Centar pisanja potrebno je obogatiti dodatnim materijalima poput kartica s riječima, pečatima u obliku slova, plastičnim slovima te pločom za pisanje. Korištenje ploča za pisanje kod djece stvara osjećaj zadovoljstva jer dijete zna da sve što pogriješe može brzo i lako obrisati. Papir veličine A4 formata može se izrezati na polovine ili četvrtine te na razne geometrijske oblike (Moomaw i Hieronymus, 2001).

Petogodišnjaci izuzetno vole knjige s manje slika i složenijim zapletom te sa zadanim uputama što je potrebno učiniti. Raduju se humorističnim pjesmicama i igrama riječi. U dječjoj knjižnici kao kvalitetan dodatak naći će se Atlas svijeta i prvi rječnik (Šego, 2009).

Svakom djetetu potrebno je omogućiti da bude kreativno u poticajnom okruženju. Okruženje uvelike određuje način na koji će se kreativni proces događati i kako će kreativni produkt nastajati (Slunjski, 2013).

6.1 Poticanje razvoja vještine pisanja metodom plesa pisanja

Ples pisanja Oussoren (2005) definira kao metodu poticanja pisanja koja uključuje ponajprije emocije i prirodne pokrete, u vlastitom ritmu svakog pojedinog djeteta. U ovoj vrsti aktivnosti od primarne je važnosti stvaranje pokreta koji proizlaze iz vlastitih emocija. U plesu pisanja djecu se potiče da osjete kakvo je, na primjer slovo „M“, te daje mogućnost da dijete svako pojedino slovo prvo čuje, a zatim i doživi na svoj način, neposredno prije početka pisanja. Zbog toga se pokreti izvode cijelim tijelom. Ponajprije se zagrijava cijelo tijelo, odnosno gruba motorika, a zatim prsti i šake, odnosno fina motorika. Pokreti su izvođeni uz glazbu koja ujedno pomaže kako bi nastalo slovo „M“. Takvo slovo nastaje bez forsiranja pravilnog oblika i nametanja stila pisanja. Za provođenje aktivnosti plesa pisanja s djecom primarna je glazba, rima i igre. Osnovni pokreti koji se u tom trenutku stvaraju kroz igru pohranjuju se u motoričke centre u mozgu. Na taj način početno pisanje provodi se bez napora i frustracije te može pružati stalno zadovoljstvo (Oussoren, 2005).

Aktivnost plesa pisanja stvara osjećaj sreće i zadovoljstva te ugone u vlastitom tijelu. Svaki oblik izražavanja je dobar te niti jedan pokušaj izražavanja nije pogrešan.

6.2 Aktivnost plesa pisanja na papiru

Prema Oussoren (2005) za provođenje aktivnosti plesa pisanja prikladne su sve vrste i veličine papira osim skliskog papira jer on ne daje mogućnost potpunog izražavanja. Jedna od mogućnosti, koja se može koristiti, su role tapeta bez reljefa ili veliki listovi papira za slikanje i crtanje koji se prije izvođenja aktivnosti mogu zalijepiti na pod sobe u kojoj djeca borave. Ples pisanja uvijek se izvodi na velikim površinama kako bi dijete imalo dovoljno mjesta za izražavanje prema osjećaju. Materijali za pisanje mogu biti kreda, tempera, obične olovke, drvene bojice, spužve, kistovi, pastele i mnogi drugi. Tijekom korištenja pastela važno je naglasiti da moraju biti kratke zbog velike mogućnosti pucanja tijekom korištenja, što može

rezultirati nepotrebnim razočaranjem. Osim pucanja, stari komadi pastela se mogu držati za vrh, što rezultira pravilnom položaju šake za vrijeme početnog pisanja što je od velike važnosti u ovom razdoblju učenja pisanja i pravilnog držanja pisaćih sredstava.

Tijekom provođenja plesa pisanja, djeca postaju svjesna svog tjelesnog i senzornog značenja u koji kasnije uključuju nasumične i usmjerene pokrete. Kroz crtež se jasno mogu prepoznati zadovoljna i sretna djeca od zanemarene ili pak zlostavljane. Stoga je potrebno dodatno educirati odgojitelje kako bi mogli djelovati u procesu rada s djecom kojoj je potrebna pomoć (Tanay, 2010).

Osnovni pokreti koji se izvode u plesu pisanja jesu crtanje linija s jedne na drugu stranu, točkice i crtice prema dolje i gore. Prva pjesma uvodi djecu u interakciju između prostora u kojem se nalazi i podlozi po kojoj će pisati. Svako dijete pjesmu doživi na svoj način, a podloga po kojoj dijete piše omogućava mu da slobodno i samostalno istražuje. Za početak, djeca bi trebala raditi samo prstima po površini stola. Takav rad naziva se i ples prstiju koji je izvediv na više načina. Jedan od mogućih načina je na pjenu za brijanje ili po tekućoj temperi koja se još nije osušila. Oussoren (2005) za početak predlaže rad sa spužvama, trljanje i otiskivanje spužva sve dok se površina ne osuši. Kada se tempera osuši spremna je za novi korak, odnosno ponavljanje radnje samo s drugom bojom, po djetetovu odabiru. Novi korak bio bi istu stvar učiniti samo sa stopalima kako bi i stopala bila uključena u ples pisanja. Odgojitelj ima važnu ulogu, a to je pridobiti svako dijete da izvede pokrete grube i fine motorike. Kako bi to i ostvario, ne smije ukazivati na lijepe i pravilne oblike, već pustiti dijete da se izražava na svoj način u skladu sa svojim unutarnjim mislima i osjećajima koje proživljava tijekom slušanja glazbe u pozadini.

Pres pisanja dalje se razvija brojnim mogućnostima složenijih pokreta i brojnim aktivnostima (usp. Oussoren 2005).

Vrijeme izvedbe plesa pisanja ovisi o broju upisane djece u grupi te razvoju interesa prema aktivnosti. Preporučeno ga je provoditi često u kraćim periodima. Ples pisanja nije vezan ni uz jedan stil pisanja što djeci daje na slobodu i otkrivanje svog stila pisanja. Nakon dobro razvijene koordinacije, djeca imaju mogućnost sama odabrati stil, počevši od vlastitih logičkih pokreta te vlastite osobnosti koja se razlikuje od djeteta do djeteta (Oussoren, 2001).

Trenutak u kojem dijete započinje proces spajanja slova, označava razdoblje u kojem je djetetova koordinacija primjerena dobi. Školsko obrazovanje usmjereno je na razvoj

intelektualnih sposobnosti, dok vještina pisanja dolazi iz djetetove unutarnje umjetnosti i kreativnosti koja se propagira već od najranije dobi.

Oussoren (2001) naglašava da se jasličkoj dobi tijekom igre ne koriste slova, nego njihov oblik, odnosno osnovni pokreti. Djeca na kreativan način uvježbavaju sve pokrete, razgibavanje tijela počevši od grube motorike, pritisak prstiju prilikom pisanja te brzinu kojom se oblikuju slova koja je individualna kod svakog djeteta. Tijekom provođenja vježba djeca će u svojoj koordinaciji otkriti ritam i energiju te buduću radost pisanja za koju se na taj način pripremaju.

Opisana metoda može se provoditi te ju je poželjno provoditi s djecom koja imaju teškoća u pisanju. U ovom razdoblju, tijekom jasličke dobi, glazba zauzima središnje mjesto. Djeca u glazbi prepoznaju podršku i nadahnuće te nesvjesno uključuju svoj unutarnji motor kako bi uspostavili ritam (Oussoren, 2001).

7. ISPITIVANJE DJEČJIH PREFERENCIJA U NAČINIMA POTICANJA PISANJA

7.1. Provedba ispitivanja

Ispitivanje je provedeno u trima različitim dobnim skupinama djece: „Sovice“ u kojoj je sudjelovalo četrnaestero djece u dobi od tri godine, „Lavići“ u kojoj je sudjelovalo dvadeset i dvoje djece u dobi od četiri do pet godina te skupina „Bubamare“ u kojoj je sudjelovalo dvadeset i troje djece u dobi od šest godina. Sveukupan broj ispitanika bio je pedeset i devet (N = 59) od kojih su trideset i dvije djevojčice i dvadeset i sedam dječaka.

Kao metoda ispitivanja koristio se unaprijed pripremljen izbor triju metoda:

1. Učenje pisanja slova kroz ples pisanja uz pjesmu Jacquesa Houdeka „Idemo u Zoo vrt“. U ovoj metodi djeci je ponuđen veliki A3 format običnog bijelog papira na kojem su bile tempere raznih boja poput narančaste, smeđe, tamne i svijetle zelene, zaštita za stol te zaštita za odjeću. Nakon pripreme materijala, djeca su preko zvučnika slušala pjesmu te slušajući pjesmu izvodili su ples pisanja, svatko na svoj jedinstven način.
2. Druga metoda bilo je učenje pisanja slova precrtavanjem slova raznih tekstura i izgleda. Naime, djeci su bila ponuđena slova raznih veličina, od veličine odraslog dlana koji su bili prozirni te punjeni šljokicama pa sve do slova veličine dječjeg dlana izrađeni od filca i ukrašeni gumbovima raznih veličina, boja i oblika čiji je izgled izazvao veliki interes kod djece. Ponuđeni su im materijali poput dobro našiljenih olovaka, papira veličine jednog velikog slova te svjetleći stol.
3. Zadnja metoda bilo je prepisivanje slova iz velike slikovnice: Izgubljeno blago (izrada odgojiteljice). Djeci je ponuđena taktilna slikovnica koja je na svakoj stranici imala dvije rečenice koje su opisivale radnju na zadanoj stranici. Od materijala ponuđeni su obični bijeli papiri raznih veličina te pastela koja je prepolovljena na pola kako bi dijete moglo ispravno držati писаće sredstvo. Cilj metode bio je da djeca prepisuju slova iz slikovnice na papir.

Prije samog početka istraživanja realizirani su i provedeni sastanci s matičnim odgojiteljima skupina s glavnim naglaskom na to koliku važnost odgojitelji pridonose pisanju slova i na koje sve načine. Na sastanku s matičnim odgojiteljima triju skupina dogovoreno je da će se aktivnosti provoditi tri ponedjeljka za redom kako bi djeca imala dovoljno vremena da im se slegnu dojmovi te da ne bi došlo do zasićenja aktivnosti kako bi rezultati istraživanja bili relevantni.

Ispitivanje se sastojao se od provođenja svake aktivnosti zasebno, nakon čega je svako dijete imalo priliku odabrati metodu koja mu se najviše sviđa. Izabrane su tri različite metode, no sve tri metode imaju isti cilj, a to je na zanimljiv način potaknuti djecu i u njima probuditi želju i interes za pisanjem slova na zanimljive i zabavne načine kao i saznati koji način je djeci najzanimljivije učiti pisati slova ovisno o dobi. Pri provedbi istraživanja, kao i poslije u obradi podataka i njihovoj prezentaciji u ovome radu, u svemu se poštovao *Etički kodeks istraživanja s djecom* (2020).

7.1 Rezultati ispitivanja i rasprava

Nakon provedenog ispitivanja i analize rezultata primijećeno je kako najmlađa dobna skupina „Sovice“ (u dobi od tri godine) pokazuje preferenciju prema precrtavanju slova raznih izgleda i tekstura.

Zanimljiva je činjenica, koja se događala svaki put tijekom provođenja metode, da su djeca nerijetko uzimala prozirna slova sa šljokastim punjenjem te su ih stavljali na svjetleći stol i na njemu ih precrtavali.

Djeca iz skupina „Lavići“ i „Bubamare“ pokazala su preferenciju prema plesu pisanja. Zanimljivo je bilo promatrati kako svako dijete na svoj način doživljava i piše glazbu te na svoj i jedinstven način shvaća riječi u pjesmi.

Tablica 1: Prikaz odabira metoda učenja početnog pisanja obzirom na dob

	Broj djece	Dob djece	Ples pisanja	Precrtavanje slova raznih tekstura i izgleda	Prepisivanje slova iz velike slikovnice
Skupina „Sovice“	14	3 godine	2 dječaka	7 dječaka i 4 djevojčice	1 djevojčica
Skupina „Lavići“	22	4-5 godina	9 djevojčica i 8 dječaka	3 djevojčice	2 dječaka
Skupina „Bubamare“	23	6 godina	11 dječaka i 7 djevojčica	1 djevojčica	3 djevojčice i 1 dječak

Kao što Tablica 1 pokazuje, broj ispitanika od tri godine izabrao je metodu precrtavanja slova raznih tekstura i izgleda, dok je najveći broj ispitanika od četvrte do šeste godine izabrao metodu učenja pisanja slova uz ples pisanja i pjesmicu „Idemo u Zoo vrt“. U skupini „Sovice“ dva dječaka izabrala su metodu plesa pisanja, sedam dječaka i četiri djevojčice odabrali su precrtavanje slova raznih tekstura i izgleda, dok je jedna djevojčica izabrala prepisivanje slova iz velike slikovnice s naslovom *Izgubljeno blago*. U skupini „Lavići“ metodu plesa pisanja izabralo je devet djevojčica i osam dječaka, metodu precrtavanja slova raznih tekstura i izgleda izabrale su tri djevojčice dok su dva dječaka odabrala prepisivanje slova iz velike slikovnice. U skupini „Bubamare“ jedanaest dječaka i sedam djevojčica odabralo je ples pisanja, jedna djevojčica odabrala je precrtavanje slova raznih tekstura i izgleda, dok su tri djevojčice i jedan dječak odabrali prepisivanje slova iz velike slikovnice. Ako pažnju usmjerimo na spol djece, može se primijetiti da nema značajnijih razlika u odabiru metoda.

Analiza podataka pokazuje kako najmlađa skupina preferira precrtavanje slova raznih tekstura i izgleda. Naime, djecu su najviše privlačila šljokasta slova koja su kasnije promatrala i na svjetlećem stolu te zbog svoje veličine, bilo im je jednostavnije precrtavati ih te sama šansa da pogriješe bila je manja nego li kod precrtavanja slova manjih dimenzija. Također je tijekom ispitivanja primijećeno je da su djecu privlačila i slova izrađena od filca s provučenim gumbima raznih boja i oblika koje su sa stražnje strane imali magnete koje su djeca stavljala na magnetnu ploču i kredom ih precrtavala.

S druge strane, djeca od četvrte do šeste godine preferiraju metodu plesa pisanja. Time djeca pokazuju svoj interes za pisanjem na siguran način koji nikada ne može biti pogrešan. Istraživanje pokazuje kako su dječje preferencije u metodama za razvoj početnog pisanja različite s obzirom na dob i razvojne faze djece.

8. ZAKLJUČAK

Život u suvremenom svijetu nezamisliv je bez pismenosti. Do pismenosti djeca dolaze razvijajući najprije svoju izranjajuću pismenost, a potom ranu pismenost. Kako bi u tome bila uspješna, djeci je svakodnevno potrebno čitati, razgovarati o pročitanoj te postavljati pitanja otvorenog tipa koja zahtijevaju duge odgovore i potiču proces razmišljanja za koji je svakom djetetu potrebno dati određeno vrijeme. Zanimljiv način učenja za djecu je upravo igra. Kroz nju dijete na kvalitetan način stvara nova te nadograđuje već stečena znanja, dok ujedno proširuje svoj vokabular i rječnik koji se do druge godine sastoji od svega petstotinjak riječi, a već do predškolske dobi doseže brojku od šest tisuća riječi.

Prilikom prvog djetetovog dodira s pisačim sredstvom, važno je obratiti pažnju na položaj šake. Nerijetko je to nepravilno držanje koje djeci otežava pisanje te proces pisanja shvaćaju kao nešto što je teško. Pisača sredstva poput olovke uvijek moraju biti našiljena, a pastele moraju biti male kako bi ju dijete moglo pravilno držati u ruci. Djeca mogu pisati na raznim podlogama te na razne načine.

U poticanju pisanja koriste se brojne pred pisačke aktivnosti i materijali. Ples pisanja jedna je od metoda poticanja pisanja koja se vrlo često susreće u dječjim vrtićima.

Ispitivanje provedeno na uzorku od pedeset i devetero djece od 3 do 6 godina, u Dječjem vrtiću Markuševac u Zagrebu pokazalo je da je upravo ples pisanja najzabavniji način učenja kod djece od četvrte do šeste godine života, dok djecu mlađe dobi više privlači vizualno atraktivna i velika slova čije je precrtavanje puno lakše od metode prepisivanja.

Premda uz brojne ograničavajuće faktore, dobiveni rezultati donose uvid u odnos djece različite dobi prema različiti poticajima koji im se nude. Mogu biti korisni pri izboru metoda i poticaja za dječje ovladavanje vještinom pisanja u dječjim vrtićima.

Literatura:

- Čudina-Obradović, M. (2000). *Kad kraljevna piše kraljeviću*. Zagreb: Biblioteka „Korak po korak“
- Čudina-Obradović, M. (1995). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnost za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine*. Zagreb: Školska knjiga
- Europska komisija (2019). *Key competences for lifelong learning*. Dostupno na: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/291008>
- Kolić-Vehovec, S. (2003). *Razvoj fonološke svjesnosti i učenje čitanja: trogodišnje praćenje*. Zagreb: Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. str. 17 – 22
- Kuvač Kraljević, J. (2015). *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu
- Moomaw, S., Hieronymus, B. (2001). *Igre čitanja i pisanja: aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu*. Buševac: Ostvarenje
- Ministarstvo, znanosti, obrazovanja i sporta (2015). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb
- Oussoren, R. (2001). *Ples pisanja: Progresivni glazbeno-pokretni program razvoja početnih vještina pisanja u djece*. Buševac: Ostvarenje
- Oussoren, R. (2005). *Ples pisanja za najmlađe: Program predvježbi za djecu u dobi od 3 do 5 godina*. Buševac: Ostvarenje
- Oussoren, R. (2007). *Ples pisanja 2: Nastavak programa Ples pisanja u radu s djecom od 4 do 8 godina*. Buševac: Ostvarenje
- Posokhova, I. (2009). *145 logopedijskih igara, Zabavne igre i aktivnosti za razvoj govora*. Zagreb: Planet Zoe

Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da..(p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti*. Zagreb: Element

Šagud, M. (2002). *Odgojatelj u dječjoj igri*. Zagreb: Školske novine

Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno-komunikaciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju*. *Govor*, 26(2), 119-149. Katehetski institut Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, Zagreb

Turza-Bogdan, T. i Cvikić, L. (2023). *Dijete, jezik, pismenost: Jezični temelji i poticanje pismenosti u odgojno-obrazovnom kontekstu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu

Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom* Dostupno na: <https://mef.unizg.hr/app/uploads/2021/05/Eticki-kodeks-istrazivanja-s-djecom.pdf>

Zaninović Tanay, L.J., Tanay E. (2010.) *Sretna se djeca po crtežu poznaju – likovni govor u prevenciji i terapiji traumatizirane djece*. Zagreb: Učilište za likovno obrazovanje, kreativnost i dizajn

POPIS SLIKA:

Napomena: Sve su slike dio vlastite pedagoške dokumentacije autorice rada.

Slika 1. Primjer prve faze pisanja djeteta u dobi od 2 godine i 3 mjeseca (str. 10)

Slika 2. Primjer prve faze pisanja djeteta u dobi od 2 godine (str. 11)

Slika 3. Primjer druge faze pisanja djeteta u dobi od 3 godine i 2 mjeseca (str. 12)

Slika 4. Primjer treće faze pisanja djeteta u dobi od 3 godine i 7 mjeseci (str. 13)

Slika 5. Primjer treće faze pisanja djeteta u dobi od 4 godine (str. 13)

Slika 6. Primjer četvrte faze pisanja djeteta u dobi od 4 godine i 4 mjeseca (str. 14)

Slika 7. Primjer pete faze pisanja kod djeteta u dobi od 6 godina i 5 mjeseci (str. 15)

Slika 8. Primjer šeste faze pisanja kod djeteta u dobi od 7 godina (str. 16)

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni

(vlastoručni potpis studenta)